

FOR GRUNDSKOLEN. STRUENSEE - MAGT OG MENNESKER I OPLYSNINGSTIDEN

I denne kildekritiske øvelse bliver eleverne gennem to forskellige kilder præsenteret for tre historiske personer: Christian den syvende, Dronning Caroline Mathilde og Struensee og i den forbindelse indført i, hvordan man undersøger og arbejder med historien.

HVORDAN OPFYLDER INDHOLDET KRAVENE TIL UNDERVISNINGEN?

Temaet er koncentreret om en 3-årig periode, hvor den enevældige kong Christian den syvende afgiver sin magt til Struensee, der tro mod oplysningstidens idéer anvender magten til at reformere Danmark.

Eleverne arbejder med de mest anvendte kildekritiske begreber, som de skal bruge på en udvalgt forordning, Trykkefrihedsforordningen af 1770 og på et smædebillede af Struensee og Dronning Caroline Mathilde.

Med trykkefrihedsforordningen afskaffer Struensee censuren og indfører trykkefrihed. Det gør han med den begrundelse, at trykkefriheden vil være til gavn for alle, fordi den vil blive anvendt til oplysende formål. Dette var dog ikke altid tilfældet, hvilket bliver synliggjort for eleverne via et smædebillede.

Klassetrin: 7.-10. klasse

Fag: Historie, samfundsfag

Relation til kanonpunkter: Trykkefrihed og samfundsdebat (Demokratikanon), Oplysningstid

Fælles mål · Historie · Kompetencemål:

- Kronologi og sammenhæng: Eleverne kan sammenligne væsentlige træk ved historiske perioder.
- Kildearbejde: Eleven kan anvende kilder til at opnå viden om fortiden. Eleven kan med afsæt i enkle problemstillinger anvende kildekritiske begreber til at gøre rede for fortolkninger af fortiden.

Fælles mål · Samfundsfag · Kompetencemål:

- Politik: Eleven kan tage stilling til politiske problemstillinger lokalt og globalt og komme med forslag til handlinger.
- Sociale og kulturelle forhold: Eleven kan tage stilling til og handle i forhold sociale og kulturelle sammenhænge og problemstillinger.

Faglige læringsmål

Eleverne får viden om, hvem der i denne tid har magten i landet, og hvilken betydning både religion og sociale forhold har for, hvem der sidder på magten. Gennem arbejdet med kilder som Trykkefrihedsforordningen af 1770 og et smædebillede får eleverne et billede af, hvordan Struensee i oplysningstidens navn forsøger at ændre dette.

Eleverne vil ved hjælp af deres kendskab til kildekritiske begreber og fagord kunne vurdere værdi og troværdighed af disse forskellige kilder og udtrykke sig mundtligt om dem.

KILDER OG KILDEKRITIK

For at skabe dialog og inddrage eleverne i arbejdet med originalt kildemateriale vil det være en fordel, hvis der i klassen debatteres, hvad en kilde er, hvad en kilde kan bruges til, og hvorfor det er vigtigt at forholde sig kritisk til den/dem. Til denne del af øvelsen, kan Rigsarkivets faktaark om kildekritik med fordel anvendes. Hvis eleverne mangler kildekritiske færdigheder, har Rigsarkivet lavet en vejledning: Den lille Guldbog, som indfører eleverne i kildekritikkens grundbegreber. Vi opfordrer til, at arbejdet med kilderne begynder med, at eleverne læser Den lille Guldbog. De kan også slå op i denne løbende. Rigsarkivet har desuden lavet flere film om kildekritik, der fortæller om de kildekritiske grundbegreber. Du finder alle Rigsarkivets redskaber til kildekritik på siden: www.sa.dk/kildekritik.

INTRODUKTION TIL TEMAET

Perioden, vi i dag kalder oplysningstiden, fandt sted i anden halvdel af 1700-tallet. I perioden bevægede man sig væk fra de religiøse forklaringer og vendte sig i stedet mod videnskabernes rationelle fornuft. Nøgleordet i oplysningstiden var fornuft, og fornuften skulle for så vidt muligt ud til den brede befolkning. Viden skulle nu være tilgængelig for alle og gøre dem oplyste!

I Frankrig skrev en række oplysningsfilosoffer den første Encyclopædien (det vi i dag kalder et leksikon). Heri prøvede de at formidle en mere rationel viden til folket.

Oplysningstiden kom for alvor til Danmark via Christian den 7's livlæge, Johann Friedrich Struensee. Det skete efter kong Christian den 7's store Europarejse i 1768-69, hvor Struensee var med som kong Christians livlæge.

Struensee var oplysningsmand og var begejstret for de mange ideer, som oplysningstiden var præget i de større europæiske byer. Han publicerede således selv (nogle i al hemmelighed) egne ideer og tanker omkring et mere fornuftigt statsapparat.

Kombinationen af Struensee og den psykisk ustabile Christian den 7, der i høj grad var uegnet og ude af stand til at varetage sin position som konge, resulterede i at Struensee, der efter rejsen havde vundet kongens tillid, reelt regerede i perioden 1769-72. Struensees indflydelse resulterede i omkring 2000 nye love, der på forskellig vis var inspirerede af oplysningstiden. Disse forordninger prægede Danmark i en 3-årig periode, og indførte bl.a. bedre sociale forhold, et mildere straffesystem, bøndernes hoveribestemmelser og en meget udstrakt trykkefrihed.

Tilbage i 1700-tallet blev Danmark betragtet som et tilbagestående land. Det skyldtes bl.a. den meget strenge censur, som karakteriserede enevælden. Inspireret af oplysningstiden ønskede Struensee således et opgør med censuren og den indskrænkede frihed til at offentliggøre og publicere nye skrifter. Af denne grund udarbejdede Struensee i 1770 den såkaldte trykkefrihedsforordning. Med den indførte han en udstrakt trykkefrihed til alle borgere i Danmark.

KILDERNE

Den kildekritiske øvelse består af to kilder: Trykkefrihedsforordningen fra 1770 og et smædebillede af Struensee og Dronning Caroline Mathilde.

I arbejdet med trykkefrihedsforordning, hvori bestemmelserne for trykkefriheden opridses, kan I undersøge og diskutere, hvordan periodens ideer kommer til udtryk i forordningen. Derudover er det oplagt at diskutere, hvad censur er, modsat hvad trykkefrihed er samt, hvilken indflydelse loven kunne have haft på borgernes liv og deres adgang til viden.

Struensee havde en tro på, at alle mennesker besad en iboende værdighed og mente, at han med trykkefrihedsforordningen gav rum til, at nye oplysningsprægede tanker ville gøre sit input, og at borgerne i kongeriget Danmark ville anvende den nye frihed til det fælles bedste. Sådan gik det dog ikke helt. Her bliver Struensees privatliv en barriere.

Struensee havde i hele perioden et åbenlyst kærlighedsforhold til Christian den 7's dronning Caroline Mathilde. Caroline Mathilde var som 15-årig kommet til Danmark fra England for at blive gift med den kun 17-årige Christian den 7. Men da kongen ikke ville vide af hende, indledte hun og Struensee et åbenlyst kærlighedsforhold til hinanden.

Caroline Mathilde var fra perioden, hvor kvinden og i særlig grad dronninger skulle fremstå som passive og gode hustruer, en selvstændig og frigjort kvinde. Det kommer bl.a. til udtryk i Smædetegningen, en satirisk tegning af Caroline Mathilde ridende i herretøj og i herresadel. På tegningen ses også stuepigen med, hvad der skal forestille at være Caroline Mathildes og Struensees fælles barn, mens Struensee bliver afbilledet i et fængsel. Caroline Mathilde bliver på tegningen fremstillet i en mandlig kønsrolle med udtrykket, at Caroline Mathilde er en dårlig mor, der ikke gør, hvad der blev forventet af en kvinde og dronning. Denne tegning bliver muliggjort af, at Struensee nogle år tidligere indførte trykkefrihed.

Den anden kilde, Smædebilledet af Struensee og Caroline Mathilde lægger op til, at I sammen med kilde 1 kan diskutere, hvilke muligheder trykkefrihedsforordningen gav for at publicere og trykke satiriske smædebilleder og, hvordan trykkefriheden modsat Struensees forventning blev anvendt i et underholdningsmæssigt øjemed, der udstiller Struensee og Caroline Mathilde. Endvidere kan det diskuteres, hvordan vi anvender trykkefriheden i dag samt, hvilke fordele og ulemper der er ved at have trykkefrihed (ytringsfrihed) modsat censur.

Inden Struensee skriver trykkefrihedsforordningen var det utænkeligt, at en tegning som smædebilledet ville blive til, men med trykkefrihedsforordningen bliver satiriske smædetegninger som underholdning således muliggjort.

Under billedet fremgår en tilhørende vise. Her fortælles det, at Caroline Mathilde ikke længere kommer ridende til hest:

”Hun er nu reedet bort,

Til Hæst vi nu ey Hende seer, -

Den Glæde var kun kort. –

En Dronning bør jo Landet gavne,

Hvo spørger: Om vi Hende savne!”

Struensee bliver på billedet afbilledet i et fængsel. At han bliver afbilledet i et fængsel skyldes, at smædebilledet er blevet til, efter Struensee er blevet anholdt og efter, at Caroline Mathilde er blevet sendt til Helsingør (efter Struensees henrettelse til Celle i Nordtyskland).

Selvom Struensee forbedrede bøndernes levevilkår og gav borgerne trykkefrihed, skabte han sig også mange fjender. Det gjorde han bl.a. med hoveriloven, hvor han fik godsejerne som fjende og militæret, da han opløste den københavnske hestegarde for blot at nævne nogle af de betydningsfulde fjender. I kølvandet på dette var der startet et rygte blandt befolkningen om, at Struensee holdt Christian den 7 fanget, hvilket gav sig udslag i, at befolkningen nu ønskede at få ham afsat. Hos den kongelige familie var man endvidere blevet bange for Struensees tiltagende magt, hvorfor oppositionen, enkedronning Juliane Marie og hendes søn, arveprins Frederik indledte et oprør under et karneval den 16. Januar 1772. Her lykkedes det under to officerers ledelse, at få den stadig tillidsfulde kong Christian den 7's underskrift på en arrestordre til Struensee. Struensee blev derefter anholdt, og sagen blev behandlet af en kommissionsdomstol, hvilket resulterede i, at Struensee blev dømt til døden ved halshugning. Han blev dømt for majestætsfornærmelse grundet det meget åbenlyse forhold til Caroline Mathilde om end, de implicerede parter havde hver deres dagsorden for at få ham afsat.

Dommen for majestætsfornærmelse var blot den dom, der kunne få sagen og dødsdommen godkendt gennem det juridiske apparat. Reelt blev Struensee dømt og henrettet på grund af hans tiltagende magt og de mange oplysningsprægede og moderne love, som blev indført i perioden. Forholdet til Caroline Mathilde var blot en begrundelse for at få ham af vejen.